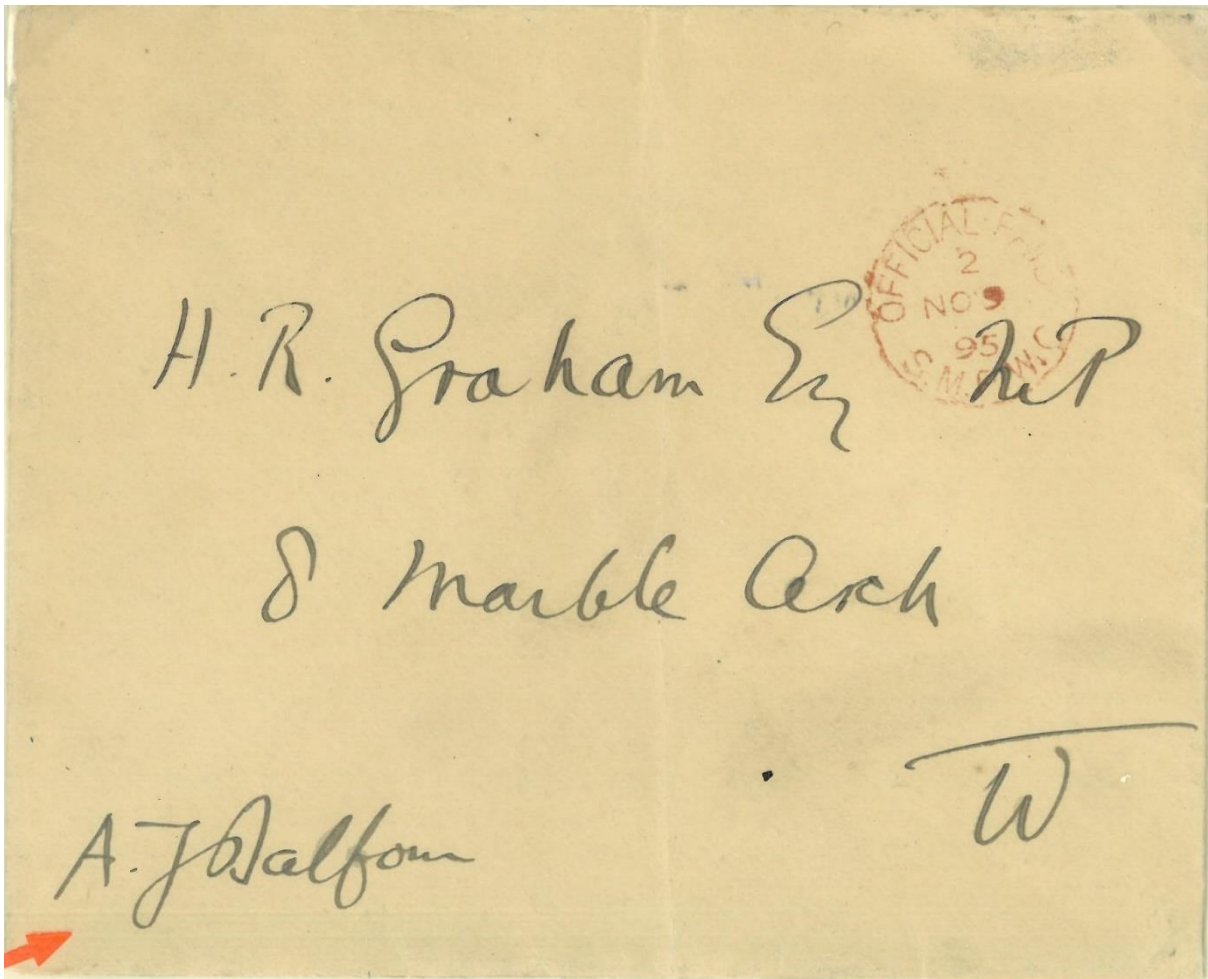

תוכנית החלוקה לורנס פושר

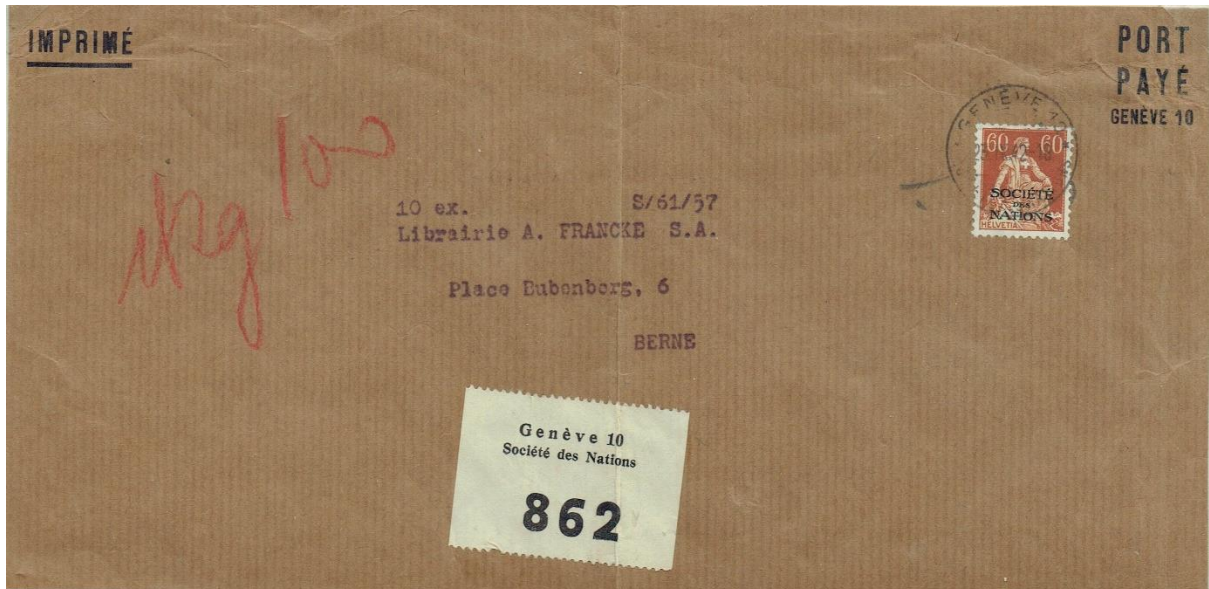
המתמטיקה מלמדת אותנו שהשלם מתחלק לשני חצאים שווים. המתמטיקה של החיים שונה במקצת, ועל פי רוב, השלם מתחלק לשני חלקים שאינם שווים. חלוקת ארץ ישראל היא דוגמה טובה לכך.

כידוע, ארץ ישראל הייתה חלק מהאימפריה העות'מאנית במשך כ-400 שנה, עד כיבושה בידי הבריטים במהלך מלחמת העולם הראשונה. במהלך המלחמה, ב-2 בנובמבר 1917, פרסמה ממשלת בריטניה את "הצהרת בלפור", הנקראת על שמו של הלורד **ארתור ג'יימס בלפור**, שר החוץ הבריטי באותם ימים. ההצהרה תומכת (אם גם בלשון רפה במקצת) בהקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל. לא נדון במסגרת מאמר זה בניואנסים השונים של לשון ההצהרה, אך נציין כי היא זכתה לתמיכה רשמית גם מצד בעלות בריתה של בריטניה, צרפת ואיטליה, ונוסח ההצהרה אושר מראש גם על ידי הנשיא האמריקאי **וודרו וילסון**.

מכתב שנשלח בשנת 1895 מהלורד בלפור, כאשר כיהן כחבר הפרלמנט הבריטי. חתימתו של בלפור על המכתב (בצד שמאל למטה, מסומנת בחץ) שימשה אישור לכך שעל הדואר להעביר את המכתב ללא ביוול. בהתאם לכך הוטבעה על המכתב חותמת OFFICIAL FREE.

להצהרה מדינית של ממשלה יש אולי תוקף מוסרי, אך מבחינה משפטית ערכה מוגבל. לא כך הוא בכל הנוגע להצהרת בלפור: באפריל 1920 נתכנסה ועידת סן רמו בהשתתפות ראשי מדינות ההסכמה שניצחו במלחמת העולם. הוועידה חילקה את שטחי האימפריה העות'מאנית לשעבר בין המדינות המנצחות והעניקה לבריטניה מנדט על השלטון בארץ ישראל, תוך התייחסות מפורשת להצהרת בלפור. מקבלת המנדט, כך נקבע בהחלטות הוועידה, אחראית ל"הגשמת ההצהרה שממשלת בריטניה פרסמה ביום 2 בנובמבר 1917 ושנתקבלה על ידי ממשלות ההסכמה האחרות, לטובת יישוב מחדש של הבית הלאומי לעם היהודי בארץ-ישראל".

עטיפה של חבילה אשר בה נשלחו דברי דפוס. החבילה נשלחה לעיר ברן שבשוויץ מסניף הדואר ז'נבה 10 אשר שירת את חבר הלאומים. שימו לב לשימוש בבול שעליו הדפס רכב של חבר הלאומים, וכן לציון שם הארגון בתווית המספור של החבילה.

בעקבות ועידת סן רמו הוקם בארץ ממשל אזרחי בראשות הנציב העליון הראשון, הלורד הרברט סמואל. המנדט על ארץ ישראל אושר על ידי חבר הלאומים בשנת 1922, שוב תוך התייחסות מפורשת לצורך במימוש ההתחייבות הכלולה בהצהרת בלפור. שטחה של ארץ ישראל הוגדר על בסיס הסכמות בין המעצמות וכלל את שתי גדות הירדן, כפי שאפשר לראות בבול הירדני המוצג כאן.

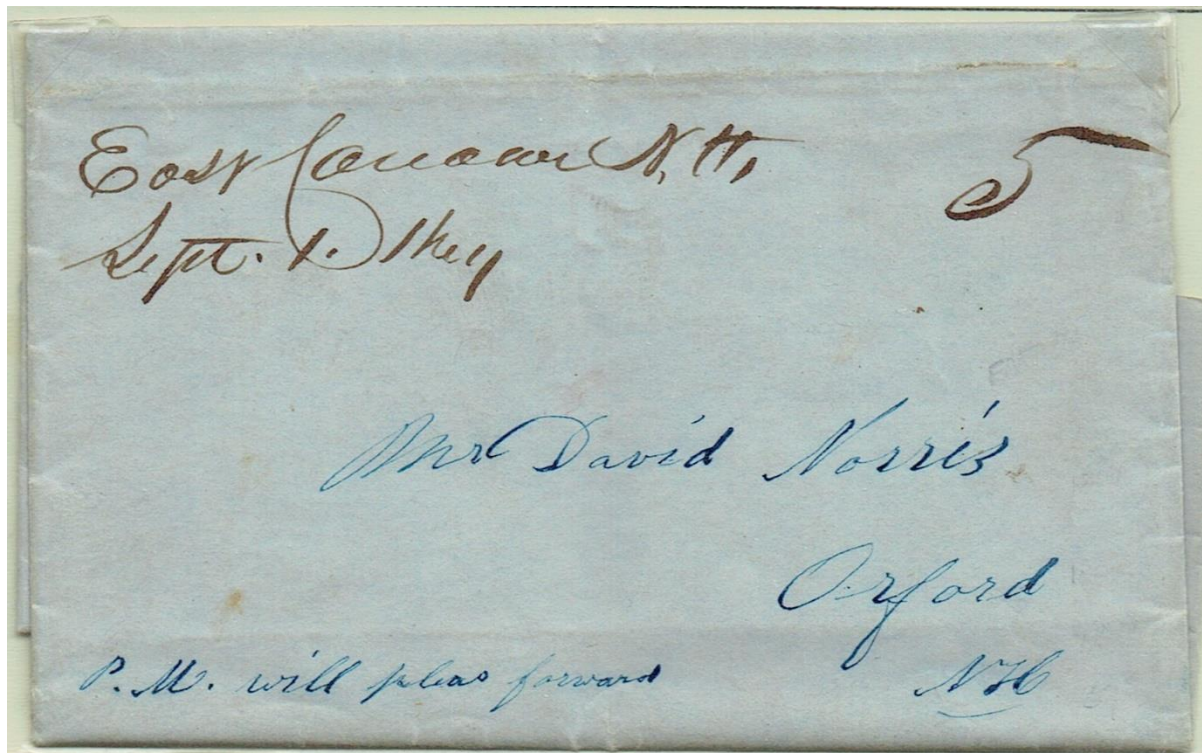

שטח המנדט הבריטי על ארץ ישראל. צמד בולים לא מנוקבבים

החלוקה הראשונה

החלטות ועידת סן רמו וחבר הלאומים הגדירו את השטח שבו אמור לקום הבית הלאומי היהודי. אלא שתוך חודשים ספורים הפרה בריטניה את ההחלטות שהיא עצמה יזמה.

ערביי ארץ ישראל התנגדו לשלטון המנדט והביעו את התנגדותם גם בדרך אלימה. שיאה של התנגדות זו הייתה במאורעות תרפ"א, במאי 1921. בעקבות פעולות אלה פרסם ביוני 1922 שר המושבות הבריטי **וינסטון צ'רצ'יל** את הספר הלבן הראשון. הספר הלבן נועד לא רק להתמודד עם הקשיים בארץ ישראל, אלא גם לממש את ההתחייבות הבריטית כלפי בני השושלת ההאשמית, אשר סייעו לבריטניה במלחמת העולם הראשונה במסגרת "המרד הערבי הגדול".

מכתב שנשלח בשנת 1850 מהכפר הקטן "מזרח כנען" במחוז גרפטון בניו המפשייר. סניף הדואר במקום פעל בין השנים 1849 ל-1887. בראשית פעולתו, בין השנים 1849 ל-1851, לא הייתה למשרד חותמת דואר רשמית, והמכתבים הוחתמו (בפינה השמאלית העליונה) בכתב יד תוך רישום שם היישוב. שיטת "החתמה" זו מכונה באנגלית *manuscript cancellation*.

הסעיף המשמעותי הראשון בספר הלבן היה חלוקת שטח המנדט לשתי יחידות נפרדות. חלק הארץ שממזרח לירדן הוגדר כיחידה נפרדת, אף היא תחת שלטון מנדט בריטי, אך מחוץ לתחום השלטון של הנציב העליון. שטח זה, אשר לימים הפך להיות "ירדן", יועד להקמת ממלכה בראשותו של האמיר **עבדאללה**.

בכל הנוגע לחלקה המערבי של הארץ, אישרר הספר הלבן של צ'רצ'יל את זכותם של היהודים להקים בה בית לאומי. יחד עם זאת, הספר קבע כי מדינת היהודים תוקם על שטח קצוב מתוך ארץ ישראל ולא על מלוא תחומה, וזאת כדי שזכויותיהם של הערבים לא ייפגעו. למעשה קבע הספר הלבן הראשון כי הארץ תחולק בהמשך,

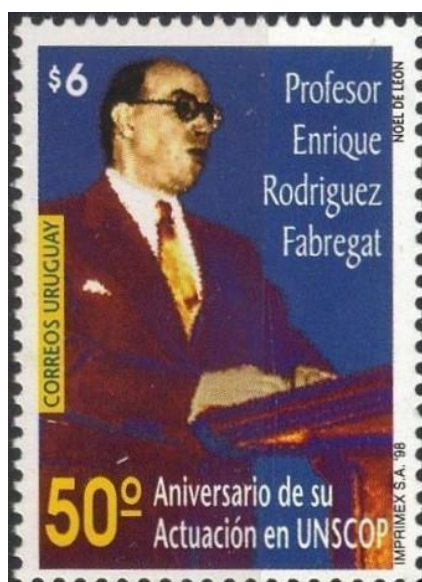

חותמת מהכפר הזעיר "מערב כנען" בניו המפשייר, משנת 1893. משרד הדואר הזה היה קיים בין השנים 1850 ל-1962.

אך לא קבע מה יהיו גבולות החלוקה. בכך ניתנו למעשה לערביי ארץ ישראל זכויות לאומיות, בניגוד להצהרת בלפור, שהבטיחה להם זכויות אזרחיות ודתיות בלבד.

הספר הלבן של צ'רצ'יל אושר על ידי ממשלת בריטניה, וביולי 1922 גם על ידי חבר הלאומים, ובכך היה למסמך בין-לאומי מחייב. התנועה הציונית ברובה קיבלה עליה את רוע הגזירה, אם גם בעיקום אף. מבין ראשי הציונות רק **זאב ז'בוטינסקי** התנגד למסמך בתוקף, ותלמידיו הוסיפו לטעון לזכותו של העם היהודי על שתי גדות הירדן. למען שלמות התמונה ההיסטורית, נציין כי בהמשך פרסמו הבריטים עוד שני ספרים לבנים בעניין ארץ ישראל – הספר הלבן של פאספילד בשנת 1930 והספר הלבן של מקדונלד ב-1939. מסמך אחרון זה הוא הזכור לשמחה בהיסטוריה הציונית.

החלוקה השנייה

אנריקה רודריגז פברגט היה נציג אורוגוואי בוועדת אנסקו"פ ומתומכי הציונות בוועדה.

במהלך שנות המנדט עלתה שאלת עתידה של ארץ ישראל לדיון בכמה ועדות חקירה. רובן המליצו על חלוקת הארץ לשתי מדינות, יהודית וערבית, תוך שחלק נוסף (ובו גם ירושלים) נותר בשליטה בריטית. בכל התוכניות שהוצעו היה חלקה של המדינה היהודית קטן ביותר. כך למשל המליצה ועדת פיל כי שטחה של המדינה היהודית יהיה כ-17% מכלל שטחה של הארץ. ערביי ארץ ישראל דחו את תוכניות החלוקה השונות באופן גורף וסרבו בעיקשות לכל הכרה בזכות יהודית על ארץ ישראל. לעומתם קיבלו ראשי התנועה הציונית את העיקרון של חלוקת הארץ לשתי מדינות, אך דחו את ההצעות הספציפיות בטענה כי הן אינן מספקות את צורכי העם היהודי.

לאחר מלחמת העולם השנייה גבר הלחץ על הבריטים לפתור את שאלת ארץ ישראל. נשיא ארצות הברית **הארי טרומן** עמד בתוקף על כך שמאה אלף מפליטי השואה ייקלטו בארץ באופן מיידי. ניסיונות העלייה לארץ של שארית הפלטה במסגרת ההעפלה והפעילות של ארגוני המחתרת בארץ הגבירו את הלחץ על הבריטים. נוכח המשבר הכלכלי שפקד את בריטניה בימים שלאחר מלחמת העולם, החליטה ממשלת הוד מלכותו להפנות את שאלת ארץ ישראל לארגון האומות המאוחדות, היורש של חבר הלאומים, שהעניק להם את המנדט על הארץ מלכתחילה.

האומ"ם הקים את ועדת אנסקו"פ, ובה נציגי אחת עשרה מדינות שונות, ללא ייצוג למעצמות השונות. הוועדה המליצה (על פי דעת רוב חבריה) על סיום המנדט, על הקמת שתי מדינות – יהודית וערבית ועל השארת ירושלים ובית לחם בשליטה בין-לאומית. דעת המיעוט בוועדה הייתה, שיש להקים מדינה דו-לאומית פדרלית בשטח המנדט כולו. גבולות המדינות המוצעות נקבעו על בסיס דמוגרפי, כך שהאזורים שבהם היה רוב יהודי נכללו בשטח המדינה היהודית והאזורים המאוכלסים בצפיפות בערבים נותרו בשטח המדינה הערבית. בסך הכול הוקצו למדינה היהודית כ-55% משטח ארץ

ישראל המערבית, או כ-10% משטח המנדט המקורי כולל עבר הירדן המזרחי. למעשה, תוכנית החלוקה הייתה דומה למדי להצעה שהציעה ועדת פיל עשר שנים קודם לכן, אך למדינה היהודית נוסף בהצעתה של ועדת אונסקו"פ רוב שטחו של הנגב, וזאת בשל פעילות ההתיישבות היהודית בו במהלך שנים אלה.

חותמת ביול אמריקאית מלייק סקסס, ניו יורק, לרגל כינוס עצרת האומות המאוחדות בשנת 1947.

חותמת לציין 50 שנה להחלטת החלוקה של האו"ם.

התנועה הציונית אימצה את המלצות ועדת אונסקו"פ, אך הערבים דחו אותן באופן מוחלט. המלצות הוועדה הובאו להצבעה במליאת עצרת האומות המאוחדות בלייק סקסס ב-29 בנובמבר 1947. מאמץ דיפלומטי עצום של ראשי התנועה הציונית הביא לכך ש-33 מדינות תמכו בהחלטה, 13 התנגדו ו-10 נמנעו. ההצעה אושרה אפוא ברוב הגדול משני השלישים הדרושים, ותוכנית החלוקה הפכה לעובדה.

החלטת עצרת האו"ם התקבלה בהתלהבות עצומה בקרב היישוב היהודי בארץ. עוד באותו לילה יצאו המונים לחגוג ברחובות את התגשמות החלום הציוני, ותאריך ההחלטה – כ"ט בנובמבר – הפך ליום חג לאומי. אחד הביטויים לשמחה העצומה שאחזה את היישוב היה "בול" שהנפיקה הקרן הקיימת לישראל המראה את מפת החלוקה. בול זה הוסב בהמשך לבול דואר בירושלים הנצורה באמצעות הדפס רכב.

ראוי לציין, כי את הבול עיצב **אליעזר לוסטיג**, ניצול שואה ותלמיד "בצלאל", שעבד במחלקה הגרפית של קק"ל. על אף שעבודתו הוגדרה כחיונית, התגייס לוסטיג לשירות צבאי. הוא נמנה עם חברי המחלקה שנשלחה לתגבר את גוש עציון, מחלקת הל"ה, ונפל בקרב ב-16 בינואר 1948. בן 24 היה בנופלו.

כידוע ערביי ארץ ישראל (וכן ערביי מדינות ערב השונות) דחו את תוכנית החלוקה אף לאחר שהתקבלה בעצרת האו"ם, וזאת למרות שהובטחה להם מדינה משל עצמם.

כבר ביום שלאחר ההחלטה החלו בארץ תקריות דמים, שהיו למעשה תחילתה של מלחמת העצמאות. פרעות התחוללו גם בחלב שבסוריה ובעדן שבתימן. המלחמה הסתיימה בתבוסה ערבית קשה ומבלי שקמה מדינה פלסטינית. כיום מציינים הערבים את יום הקמת מדינת ישראל כיום ה"נכבה", אך מן הראוי שהם יצינו את אסונם ב-30 בנובמבר – היום שבו דחו את הפיתרון שהוצע להם ובחרו בדרך האלימות.

גיליון שלם של בול הקרן הקיימת ועליו מפת החלוקה עם הדפס רכב "דואר" וערך נקוב של 5 מיל. עקב תקלה בדפוס, הדפס הרכב נעשה ללא דיו, כך שאי אפשר לראותו כאן, אך הוא קיים על גבי הבולים כפֿלט.

לורנס פישר אוסף פריטים בולאיים בנושא תולדות הציונות והסכסוך הישראלי-ערבי. התצוגה שלו "הבית הלאומי היהודי – מאבקנו להישרדות" זיכתה אותו בתואר סגן אלוף אירופה לבולאות תמטית בשנת 2019. כתובתו למשלוח תגובות: gymtrainer@gmail.com